

УДК 347.73

DOI 10.31732/2708-339X-2024-14-A2

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ НА НЕБАНКІВСЬКОМУ ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ**Степаненко Н.В.,**

доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4498-5026>

Богуславський Є.В.,

здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: bohuslavskiyv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8851-9648>

PECULIARITIES AND LEGAL ASPECTS OF PROVIDING FACTORING SERVICES IN THE NON-BANK FINANCIAL MARKET OF UKRAINE**Stepanenko N.V.,**

PhD in Law,
associate Professor of the Department of Theory and History of the State and Law
of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4498-5026>

Bohuslavskiy Y.V.,

graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: bohuslavskiyv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8851-9648>

Анотація. Стаття досліджує особливості та правові аспекти надання факторингових послуг на небанківському фінансовому ринку України, акцентуючи увагу на відмінностях від міжнародної практики. Традиційний факторинг підтримує торгові операції через відстрочку платежів, проте в Україні він здебільшого зосереджений на купівлі проблемних кредитів із подальшим стягненням або реалізацією заставного майна. Така модель виникла внаслідок фінансових криз 2008 та 2014 років, коли банки змушені були продавати проблемні активи зі значними знижками, часто через аукціони, через систему Prozorro. Продажі. Це призвело до того, що факторинг в Україні фактично став інструментом управління проблемними боргами та заставним майном, а не підтримкою торгових операцій.

У статті також вказуються правові недоліки українського факторингу, зокрема відсутність захисту прав учасників ринку порівняно з міжнародними стандартами. Законодавство дозволяє небанківським фінансовим компаніям купувати проблемні кредити та права вимоги на заставу, що надає їм значні можливості щодо стягнення боргу. Такий підхід є прибутковим, оскільки активи часто купуються за 10-30% від номіналу та реструктуризуються для часткового відшкодування.

Однак український факторинговий ринок стикається з викликами: існують прогалини в регулюванні, що можуть призводити до зловживань кредиторськими правами, а також недостатній захист прав боржників. У відповідь Національний банк України пропонує реформувати систему, розділивши класичний факторинг для торговельних операцій та небанківські фінансові послуги для стягнення споживчої заборгованості, що може підвищити прозорість та довіру до ринку.

Ключові слова: факторинг, правове регулювання, фінансовий ринок, Україна, міжнародна практика.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 8.

Abstract. This article examines the unique characteristics and legal aspects of factoring services within Ukraine's non-banking financial sector, highlighting their departure from international factoring practices. While traditional factoring supports trade transactions through deferred payments, Ukrainian factoring largely focuses on purchasing distressed debt for subsequent collection or asset sale. This model developed as a response to economic crises in 2008 and 2014, where defaults on loans caused banks to sell distressed assets at discounts, often through auction platforms like Prozorro.Sale. Consequently, factoring in Ukraine is commonly associated with debt recovery and property repossession, distinct from the trade finance role it plays internationally.

The article identifies legal and regulatory issues in Ukraine's factoring market, including limited protections for clients and debtors, which contrast with global standards for factoring operations. Ukrainian law allows non-banking financial companies to acquire problem loans and associated collateral rights, providing these companies substantial control over debt resolution processes. This model has proven profitable, as assets are often acquired at 10-30% of their nominal value and then restructured for partial recovery at higher rates, sometimes involving court enforcement.

Amid this, the Ukrainian factoring market faces challenges such as regulatory gaps that allow for potential misuse of creditor rights and a lack of debtor protections. The National Bank of Ukraine, in response, has proposed regulatory reforms to distinguish between classic trade-based factoring and non-bank financial services for consumer debt recovery, potentially increasing transparency and investor confidence.

In conclusion, the article underscores the need for legislative updates to protect participants' rights and align Ukraine's factoring practices with international standards.

Keywords: factoring, legal regulation, financial market, Ukraine, international practice.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 8.

Постановка проблеми. Факторинг традиційно визначається як фінансова послуга, що надається виробникам і постачальникам для підтримки торгових операцій, які виконуються з відстрочкою платежу. Згідно з міжнародною практикою, факторинг передбачає передачу права вимоги на дебіторську заборгованість банкам або фінансовим установам [1]. Проте в Україні класичний факторинг, або банківський факторинг, практично не використовується. Натомість на ринку домінує небанківський факторинг, пов'язаний переважно з викупом проблемних кредитів, що несе істотні ризики для учасників ринку [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження та публікації більшості українських дослідників вивчають класичний факторинг, пов'язаний з фінансуванням постачальників, хоча реально ця фінансова послуга в Україні практично не надається. У наукових статтях досліджується перспективність розвитку класичного факторингу та йому надається переважна увага. Натомість небанківський факторинг фактично залишається за кадром досліджень, хоча небанківський фінансовий ринок активно працює, надаючи саме такі фінансові послуги.

Наприклад, Дерев'яно С. [3, с. 34-40] пише про вагомі проблеми серед економічних агентів щодо управління дебіторською заборгованістю та наполягає на необхідності

активізації розвитку факторингу в умовах функціонування вітчизняної банківської системи, під яким розуміє одержання клієнтом від фінансової установи (фактора) ресурсів у грошовій формі в обмін на відступлення останньому права на грошову вимогу до третьої особи (боржника), яке йому надано, відповідно до укладеного між сторонами договору.

Момот Л. визначає сутність факторингу у здійсненні посередництва та у забезпеченні діяльності маклерів й агентів щодо банківських операцій чи надання послуг клієнту спеціалізованою установою, які передбачають перехід права власності на дебіторську заборгованість [4, с. 147-149]. В іншому своєму дослідженні Момот Л. відокремлює переваги та недоліки факторингу. При цьому до основних переваг відносить: 1) посилення ділових відносин із клієнтом шляхом надання пропозиції додаткової конкурентоспроможної послуги; 2) потенційні можливості збільшення клієнтської бази, що реалізуються через залучення на обслуговування дебіторів постачальника; 3) зниження обсягів резервування за факторингом у порівнянні із кредитними операціями. До недоліків: 1) дороговартісність послуг факторингу; 2) недосконалість нормативно-правового забезпечення у сфері оподаткування факторингових операцій; 3) несформованість методичного механізму щодо відображення факторингових операцій в

бухгалтерському обліку [5, с. 126-130].

Науковець Белінська К. звертає увагу на такі особливості факторингу, як його короткостроковий період фінансування та те, що сума кредиту, на умовах факторингу, обмежена поточними можливостями фактора [6, с. 8-10].

У свою чергу Герасименко Д. виділяє наявність таких істотних проблем розвитку факторингу: 1) високі вимоги факторингових компаній та банківських установ, що обмежує суб'єктів малого підприємництва у доступі до факторингових операцій; 2) відсутність уніфікованого законодавчого документу Закону України «Про факторингові послуги», який би регулював організаційно-правові засади його розвитку в Україні; 3) надмірні розміри оплати за здійснення факторингових операцій; 4) нестача кваліфікованих спеціалістів у сфері факторингу [7, с. 18-19].

Як бачимо, проблематика дослідження розвитку факторингу у більшості дослідників відображає проблематику розвитку класичного банківського факторингу.

Національний банк України (НБУ) в своїй Концепції регулювання реформування факторингу в Україні, яка схвалена Правлінням НБУ 20 червня 2023 року [8] описує, що законодавче регулювання факторингу не відповідає міжнародній практиці та не забезпечує належний захист факторів та клієнтів, і пропонує розділити види факторингу та ліцензувати їх окремо наступним чином: 1) Операції фінансування під відступлення права грошової вимоги за торговою заборгованістю, яка не є фінансовою та споживчою (класична модель факторингу) в рамках ліцензії на надання фінансової послуги факторингу. 2) Операції з придбання права грошової вимоги за фінансовою заборгованістю споживачів, в т. ч. з дисконтом в рамках ліцензії на надання фінансової послуги з надання коштів у кредит.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Таким чином, як вже згадувалося раніше, небанківський факторинг в Україні, на відміну від класичного торгового, охоплює здебільшого проблемні кредити та займає основну частину ринку факторингу в Україні. Але небанківський факторинг практично не відображений в наукових юридич-

них та економічних дослідженнях, а існує лише в юридичній судовій практиці. Такий підхід вперше був затверджений судовими рішеннями у справах щодо оподаткування, де продаж дебіторської заборгованості зі знижкою зменшував оподатковуваний прибуток компанії. Цей підхід, зокрема, отримав правову підтримку Міністерства юстиції у його юридичних звітах, де вказано, що продаж проблемних кредитів також може вважатися факторинговою операцією, що надалі закріпилося в українському законодавстві.

Метою статті слід вважати визначення поняття та ролі небанківського факторингу як фінансової послуги, яка надається суб'єктами небанківського ринку фінансових послуг на основі практичного досвіду, що відображений в судовій практиці, законодавстві та роз'ясненнях НБУ.

Виклад основного матеріалу. Розвиток факторингу в Україні у його нинішньому вигляді був спричинений економічними кризами 2008 і 2014 років, коли багато банківських позичальників втратили здатність виконувати свої кредитні зобов'язання, що призвело до нестабільності банківського сектора. Як наслідок, НБУ та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) запровадили тимчасові адміністрації у проблемних банках, а в деяких випадках розпочали процедури ліквідації [9]. Під час ліквідації активи банків продавалися через систему Prozorro. Продажі, де вартість кредитів могла скласти лише 1% від загальної суми заборгованості.

Унаслідок цього фінансові компанії активно скуповували ці кредити з дисконтом, що дозволяло їм отримувати значні прибутки шляхом реструктуризації боргів або часткового списання заборгованостей за домовленістю з позичальниками. Завдяки цьому небанківський факторинг перетворився на прибутковий бізнес, оскільки компанії часто викупували борги за 10-30% від їх номінальної вартості, а реструктурували за 50-70%.

Нинішня модель факторингу в Україні фактично зводиться до купівлі проблемних боргів з метою подальшого стягнення або реалізації заставного майна. На відміну від міжнародної практики, де факторинг фінан-

сує торгіві операції, в Україні він здебільшого слугує інструментом для повернення проблемної заборгованості.

Основні аспекти української факторингової моделі включають:

- Скуповування проблемної заборгованості, зокрема факторингові компанії викуповують борги за кредитами або дебіторську заборгованість підприємств за ціною, значно нижчою від номіналу. Такий підхід підкріплений правовими нормами та спрощеними процедурами викупу кредитів на аукціонах.

- Перехід прав на заставне майно, так як фінансові компанії після купівлі боргів отримують усі права кредитора, включаючи права вимоги за договорами застави, поруки та іпотеки. Це дозволяє факторинговій компанії стягувати не лише грошові борги, а й отримувати майно, надане у заставу. За оцінками експертів, вартість заставного майна часто перевищує фактичну ціну купівлі кредиту у кілька разів.

Незважаючи на ризики, сучасний факторинг в Україні дозволяє швидко конвертувати проблемні кредити у ліквідні активи. Це має особливе значення для стабільності фінансового ринку, адже навіть проблемні активи можуть використовуватися для погашення боргів перед вкладниками та іншими кредиторами банків.

Однак така модель має і суттєві не-

доліки. Через відсутність достатнього правового регулювання факторингові компанії інколи зловживають своїми правами. Крім того, українське законодавство не передбачає належного захисту прав боржників, що є стандартом у міжнародній практиці, коли йдеться про факторингові операції.

Основним фактором, що стимулює ринок факторингу, є наявність заставного майна, зокрема нерухомості та обладнання, яке можна реалізувати в разі неплатоспроможності боржника. Це дає змогу фінансовим компаніям швидко повертати вкладені кошти, отримуючи значний прибуток від купівлі боргів за заниженими цінами на аукціонах Prozorro. Продажі.

Висновки. Факторинг в Україні набув специфічної форми, що значно відрізняється від міжнародних практик. Сьогодні він здебільшого стосується купівлі проблемних кредитів для стягнення заборгованості або отримання заставного майна. Така модель виникла під впливом кризових явищ у фінансовому секторі та сформувалася в умовах слабкої законодавчої бази. З огляду на перспективи розвитку ринку, український факторинг потребує вдосконалення законодавства для кращого захисту прав клієнтів та боржників і впровадження міжнародних стандартів, які сприятимуть прозорості на фінансовому ринку.

Література:

1. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.11.2024).
2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 03.11.2024).
3. Дерев'янюк С.І. Факторинг в Україні: стан та перспективи розвитку. Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «КОГОΣ». 2020. № 10. С. 34-40.
4. Момот Л. Факторингові послуги в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 16. Ч. 2. С. 147-149.
5. Момот Л. Факторинг та перспективи його розвитку в Україні. Збірник наукових праць ЧДТУ. 2014. Вип. 36. Ч. 1. Т. 1. С. 126-130.
6. Белінська К.В. Особливості здійснення форфейтингу як різновиду факторингу в Україні. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку» (25-26 листопада 2020 року). С. 8-10.
7. Герасименко Д.Є. Перспективи розвитку факторингових компаній в Україні. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку» (25-26 листопада 2020 року). С. 18-19.
8. Національний банк України. Концепція регулювання реформування факторингу в Україні. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Conception_factoring_pr_23-06-2023.pdf (дата звернення: 03.11.2024).

References:

1. Civil Code of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (accessed on: 03.11.2024).
2. Law of Ukraine «On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets», No. 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (Accessed November 03,2024).
3. Derevianko, S.I. Factoring in Ukraine: State and Prospects for Development. International Multidisciplinary Scientific Journal «КОГОΣ». 2020. No. 10. P. 34-40.

4.Momot, L. Factoring Services in Ukraine. Scientific Bulletin of Kherson State University. 2016. Issue 16. Part 2. P. 147–149.

5.Momot, L. Factoring and Prospects for its Development in Ukraine. Collection of Scientific Works of ChSTU. 2014. Issue 36. Part 1. Vol. 1. P. 126–130

6.Belinska, K.V. Features of Forfaiting as a Type of Factoring in Ukraine. Proceedings of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Transformation of the Financial System of Ukraine: Trends and Prospects for Development» (November 25–26, 2020). P. 8–10.

7.Herasymenko, D.Ye. Prospects for the Development of Factoring Companies in Ukraine. Proceedings of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Transformation of the Financial System of Ukraine: Trends and Prospects for Development» (November 25-26, 2020). P. 18-19

8.National Bank of Ukraine. Concept of Regulatory Reform of Factoring in Ukraine. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Conception_factoring_pr_23-06-2023.pdf (Accessed November 03,2024).

Стаття надійшла до друку 10 листопада 2024 року